

Nr 39

Utlåtande i anledning av motion om inrättande av ett skadedjurslaboratorium.

I en inom riksdagen väckt, till jordbruksutskottet hänvisad motion II: 534 av herr *Andersson* i Storfors har hemställts att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om utredning och förslag rörande inrättande av ett skadedjurslaboratorium.

Utskottet har i den ordning § 46 riksdagsordningen föreskriver inhämtat yttranden över motionen från *statens veterinärmedicinska anstalt, statens bakteriologiska laboratorium, statens växtskyddsanstalt, skogs- och lantbruksakademien, Svenska kommunförbundet och Svenska stadsförbundet*.
Se *Bilaga* till detta utlåtande.

Utskottet. I motionen framhålls de betydande skadeverkningar för såväl samhälle som enskilda, som orsakas av de årligen förekommande utbrotten av den genom olika skadedjur spridda sjukdomen tularemi. Mot bakgrund härav yrkar motionären att intensifierade åtgärder vidtas i syfte att komma till rätta med förevarande problem. Närmast tänker sig motionären att åtgärder bör sättas in för att minska stammen av smittbärande skadedjur av typen sork. Samtidigt framhålls angelägenheten av en vittgående forskning rörande de faktorer som påverkar uppkomsten av skadedjur. För ändamålet bör enligt motionärens mening inrättas ett skadedjurslaboratorium i vårt land och motionen utmynnar i yrkande om utredning och förslag i frågan.

Utskottet kan för sin del instämma i att det påvisade forskningsbehovet är av stor vikt och att det därför är angeläget att detsamma tillgodoses i största möjliga utsträckning. Som framgår av remissutlåtandena över motionen har emellertid berörda statliga forskningsorgan sedan åtskilliga år sin uppmärksamhet riktad på förevarande spörsmål och bedriver en ej obetydlig aktivitet i fråga om undersökningar på förevarande område. I sammanhanget bör också nämnas det arbete som pågår inom ramen för den på skogs- och lantbruksakademiens initiativ bildade s. k. smågnagarkommittén. Som anförs i ett remissutlåtande torde den av motionären behandlade frågan även bli föremål för beaktande inom ramen för den nyligen utbyggda

naturvårdsforskningen. Under angivna omständigheter synes skäl inte föreligga att i anledning av motionen företaga någon särskild åtgärd från riksdagens sida.

Utskottet hemställer därför

att riksdagen lämnar motionen II: 534 utan åtgärd.

Stockholm den 12 november 1968

På jordbruksutskottets vägnar:

NILS G. HANSSON

Vid detta ärendes slutbehandling har närvarit

från första kammaren: herrar Lage Svedberg (s), Hedström (s), Carl Eskilsson (h), Skårman (fp), Magnusson (s), Augustsson (s), Lundberg (h), Karl-Erik Eriksson (fp), Manne Olsson (s)* och Wikberg (cp);

från andra kammaren: herr Hansson i Skegrie (cp), fru Lindskog (s), herrar Antby (fp)*, Arweson (s), Eliasson i Moholm (h), Persson i Skänninge (s), Nilsson i Lönsboda (fp), Jonasson (cp), Trana (s)* och Eskilsson i Likenäs (s).

* Ej närvarande vid justeringen.

Yttranden över motionen II:534

Statens veterinärmedicinska anstalt (12.3.1968)

Statens veterinärmedicinska anstalt framhåller att skadedjursproblemen är mycket betydelsefulla och att det därför är klart motiverat med en verksamhet för att klarlägga hithörande problem. Anstalten anser emellertid att detta hellre bör ske genom utbyggnad av redan pågående projekt och institutioner, vid vilka likartade problem behandlas, än genom inrättande av ett skadedjurslaboratorium enligt motionärens förslag. Därutöver anför anstalten.

Enligt Kungl. Maj:ts bekämpningsmedelsförordning den 14/12 1962 (nr 703) förstås med bekämpningsmedel ämnen och beredningar, som är avsedda att användas till skydd mot egendomsskada, sanitär olägenhet eller dylikt, förorsakad av växter, djur, bakterier eller virus.

Benämningen »skadedjur» är ett vedertaget begrepp för djurarter, som till övervägande delen anses skadliga för människan. Skadedjur kan vara av vitt skilda slag som indirekt framgår ovan. Motionären synes emellertid främst avse *sorkar*.

Ett laboratorium med uppgift att syssla med skadedjursproblem i hela dess vidd skulle fordra en mycket omfattande verksamhet, varför här fortsättningsvis endast skall diskuteras en inriktning mot sorkproblemen. Intresset för dessa har koncentrerats till perioder med riklig förekomst av sork och mer eller mindre omfattande skadegörelse, under det att föga uppmärksamhet ägnats dessa problem under mellanperioderna. År 1962 tillsatte emellertid Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien en kommitté för utredning av smånagareskador, i vilken kommitté anstalten är representerad. Genom erhållna anslag kunde kommittén anställa en forskare för att studera hithörande problem.

Mycket värdefull information om sorken har därefter framkommit genom denna kommitté och dess anställda forskare. Det kan exempelvis hänvisas till en PM den 15/12 1967 av Bengt Giege och Arnold Stenmark om sorkarna som skadegörare. Promemorian har närmast upprättats som underlag för kursverksamheten i ämnet. Det har bl. a. fastslagits, att man för närvarande saknar en metod eller ett medel att effektivt bekämpa sorkpopulationer stadda i förökning.

Forskning på området för att bl. a. utröna orsakerna till populationsvägningarna och kanske framför allt till de periodvis återkommande massförökningarna torde på längre sikt vara den bästa vägen för lösning av sorkproblemen.

Danmark är till övervägande delen ett jordbruksland, Sverige ett skogsland. Sorkproblemen är därmed ej likartade i de båda länderna. Såvitt är bekant sysslar det danska skadedjurslaboratoriet främst med bekämpningsproblem. Vad gäller sork skulle enligt vad ovan framhållits en sådan verksamhet vara föga fruktbringande.

Verksamhet rörande sorkens liksom andra smånagares roll som smittreservoir för infektionssjukdomar hos husdjur och människa och som indikator på förgiftningar i naturen bedrivs av anstalten genom konsulen-

ten i viltsjukdomar och statsepizootologen. När fråga är om zoonoser sker detta i nära samarbete med statsepidemiologen vid SBL.

Statens bakteriologiska laboratorium (14.3.1968)

Statens bakteriologiska laboratorium (SBL) anser att inrättande av ett skadedjurslaboratorium bör utredas och föreslår att tyngdpunkten därvid lägges på smågnagareproblemen. SBL anför vidare.

Benämningen »skadedjurslaboratorium» i motionen är mycket vid och för tanken till ett stort antal olika djurslag. SBL vill emellertid begränsa sitt yttrande till smågnagare, som torde ha den största betydelsen för smittspridning. Det är ett sedan länge välkänt faktum att stora variationer av antalet individer i smågnagarpopulationen inträffar i vårt land från år till år. Orsaken till dessa variationer är ofullständigt känd. Sorkar förorsakar de år de förekommer i större mängder stora skador på lantbruk och skogsbruk. Därjämte kan de sprida vissa sjukdomar, framförallt tularemi. Även övriga smågnagare kan tjänstgöra som smittspridare. De bildar då ett av leden i cirkulationen av smittämnen, t. ex. förorening genom mus eller råtta av livsmedel, som infekterar människor. En sådan spridningsmekanism existerar bl. a. vid salmonellainfektioner. Smågnagare kan även tjänstgöra som mellanyrdar för smittämnet vid vissa virussjukdomar och pest.

Som illustration till vilka skadeverkningar sorkar kan åstadkomma vill SBL lämna följande kortfattade beskrivning av tularemi-epidemierna i de nordligaste länen under 1966 och 1967. En fyllig redogörelse för epidemierna har lämnats vid 1967 års medicinska riksstämma och kommer att publiceras i fackpressen så snart det samlade materialet färdigbehandlats.

Under vintern 1966 och 1967 rapporterades sammanlagt 676 fall av tularemi varav i Jämtlands län 444, Västernorrlands län 74 och i Västerbottens och Norrbottens län 130 resp. 28. Epidemin började i september 1966 och nådde sin topp omkring årsskiftet 1966—67. De sista fallen rapporterades i maj 1967. Genom de undersökningar som företogs av SBL:s epidemiologiska avdelning kunde fastställas att de allra flesta patienterna ådragit sig infektionen genom inandning av infekterat damm, företrädesvis vid hantering av hö som infekterats av sorkar. Epidemin kunde således direkt hänföras till sorkarna, som förekom i enorma mängder i norra Sverige under den aktuella vintern. Epidemin fortsatte under sommaren 1967 och hade då sin största utbredning i Norrbottens län varifrån 1 324 fall rapporterades. Från de övriga norrlandslänen och Kopparbergs län rapporterades 475 fall. Vid denna senare epidemi skedde smittspridningen huvudsakligast via blodsugande insekter, men det torde ha varit den tularemi-infekterade smågnagarstammen som utgjort förutsättning för att epidemin fick denna ur svensk synpunkt enastående stora omfattning.

De totala kostnader som dessa epidemier åsamkat enskilda och samhället är svåra att uppskatta, men har varit stora bl. a. på grund av lång sjukdoms- och konvalescenttid hos många patienter. Omfattande antibiotikabehandling och sjukhusvård samt vidtagna smittreningsåtgärder och ett stort antal bakteriologiska undersökningar har även dragit stora kostnader. Samhällets direkta utgifter för vård, behandling, sjukersättning, undersökningar och utredningar belöper sig uppskattningsvis till mellan 1,5

och 2 milj. kronor. Härtill kommer ca 600 000 kronor, som beviljats av Kungl. Maj:t i särskild ordning, för vissa saneringsåtgärder (bränning av infekterat hö etc.).

Det finns för närvarande små möjligheter att förutsäga när smågnagarpopulationerna överstiger skadeverkningsnivån och att förhindra att de åstadkommer skadegörelse och spridning av sjukdom till människa.

Forskning rörande smågnagare bedrivs för närvarande bl. a. vid zoologiska institutioner och vid statens veterinärmedicinska anstalt. Skogs- och lantbruksakademierna har tillsatt en särskild kommitté, den s. k. smågnagarkommittén, för att behandla problem inom området. Kunskapen är dock, såsom torde ha framgått av vad som sagts ovan, bristfällig och en ökad forskning borde därför kunna bidra till att förhindra skadeverningar genom gnagare i framtiden.

Sammanfattningsvis vill SBL framhålla att smågnagare hittills i vårt land spelat en väsentlig roll som spridare av tularemi under 1966 och 1967, att de spelat en icke oväsentlig roll för spridande av salmonellainfektioner, att deras roll i spridningen av vissa andra sjukdomar är oklar men sannolikt ringa och att de utgör en potentiell risk för smittspridning i framtiden.

Statens växtskyddsanstalt (4.3.1968)

Statens växtskyddsanstalt framhåller att försök med olika slag av medel för bekämpning av sork bedrivits vid växtskyddsanstalten sedan 1940-talets början. Under hösten 1961, då förekomsten av sork var synnerligen riklig i stora delar av landet, utförde växtskyddsanstalten i samarbete med ett av våra större skogsbolag några försök, som klart visade att tillgängliga bekämpningsmedel i form av förgiftade beten ej kunde användas för bekämpning av sork i stor skala. Med anledning av frågans vikt anordnade därför växtskyddsanstalten i början av 1962 en överläggning mellan berörda institutioner och andra intressenter. Man enades därvid om att hos skogs- och lantbruksakademien hemställa att akademien tog initiativ till bildandet av en särskild kommitté med uppgift att närmare studera frågan om smågnagarskador inom jordbruk och skogsbruk. Detta resulterade i tillsättandet av en kommitté, som för närvarande består av representanter för skogs- och lantbruksakademien, statens växtskyddsanstalt, riksmuséets vertebratavdelning, statens veterinärmedicinska anstalt, statens naturvårdsverk, institutet för skogsförbättring, skogshögskolan, naturresurskommittén, zoologiska institutionen vid Stockholms universitet, skogsstyrelsen och lantbrukshögskolan.

Anstalten anför vidare i huvudsak följande.

Under åren 1963—1966 har smågnagarkommittén från fonden för skoglig forskning och jordbrukets forskningsråd erhållit anslag om sammanlagt 169 426 kr. För de beviljade medlen har kommittén bl. a. anställt en akademiskt skolad tjänsteman samt viss tillfällig arbetskraft. Arbetsrum, växthus, plats för terrarium m. m. har tillhandahållits av växtskyddsanstalten, som också svarar för förvaltningen av de erhållna medlen och för sekretariatet.

Med stöd av dessa anslag har kommittén bedrivit och påbörjat vissa undersökningar. Kommittén har också i dessa frågor inlett ett nordiskt samarbete.

Det arbete, som hittills kunnat utföras av smågnagarkommittén, har varit ganska begränsat. Anledningen härtill är bl. a. att de ekonomiska tillgångarna ej möjliggjort anställning av mer än en akademiskt skolad tjänsteman och av samma skäl har ej heller någon planering på lång sikt kunnat göras. I oktober 1967 sökte därför kommittén hos statens naturvetenskapliga forskningsråd och statens råd för skogs- och jordbruksforskning ett sammanlagt belopp av omkring 880 000 kr. avsedda att täcka tre års behov. I ansökningshandlingarna angavs att verksamheten planerats för en period av sex år och medel därför skulle komma att behövas för ytterligare tre år utöver de i ansökan upptagna. Naturvetenskapliga forskningsrådet har ännu ej meddelat något om sin inställning till denna ansökan men statens råd för skogs- och jordbruksforskning har tilldelat kommittén 10 000 kr. för utarbetande av ett forskningsprogram.

Sammanfattningsvis kan sägas att de planerade arbetena avser att utreda orsakerna till skadegörelsen och att därefter försöka finna metoder för begränsning eller förhindrande av skadegörelse. Därutöver skall prognosundersökningar göras och dessa syftar till att utreda möjligheterna för en varningstjänst genom vilken trädgårdsodlare, skogsägare m. fl. kan underrättas om riskerna för angrepp så att de i tid kan vidtaga motåtgärder. En del av dessa undersökningar har redan påbörjats.

Enligt vad som kommit till anstaltens kännedom är statens råd för skogs- och jordbruksforskning positivt inställt till den senaste ansökan om medel. Rådet önskar emellertid med hänsyn till det stora beloppet en utförligare motivering och kommittén avser därför att använda de beviljade 10 000 kr. för utarbetande av en sammanställning över den litteratur, som är av intresse i detta sammanhang. I samband härmed kommer kommittén också att försöka införskaffa uppgifter om pågående undersökningar i andra länder.

I motionen framhålles att forskningen på de ur ekonomisk synpunkt betydelsefulla smågnagarna i vårt land är otillräcklig. Motionären påpekar, att det i Danmark finns ett särskilt skadedjurslaboratorium, som handlägger smågnagarfrågor, m. m. I anslutning härtill kan nämnas att även övriga nordiska länder har viss särskild personal för dessa frågor. I Sverige har bland de statliga institutionerna skogshögskolan och växtskyddsanstalten arbetat med smågnagarproblemet. Denna verksamhet har emellertid till övervägande del bestått i prövning av olika kemiska bekämpningsmedel. Dessa försök har vidare varit begränsade till sorkarna och således ej omfattat råttor och möss. Som framgår av andra delar av denna skrivelse och till densamma fogade bilagor, är den vid växtskyddsanstalten och skogshögskolan bedrivna verksamheten uppenbarligen ej tillräcklig för att lösa smågnagarproblemet.

Enligt växtskyddsanstaltens mening är en utökning av forskningen på smågnagarområdet absolut nödvändig, och anstalten framhåller därför starkt vikten av att det av smågnagarkommittén utarbetade programmet kommer till stånd snarast möjligt. Det bör uppmärksammas att målet för den i detta program upptagna forskningen är att finna den svaga punkt,

där man skulle kunna sätta in en åtgärd, som stoppar massförökningen under smågnagarår. Anstalten anser att man kan förvänta sig att den av kommittén planerade litteraturgenomgången ytterligare kommer att understryka behovet av forskning. Om sålunda smågnagarkommitténs fortsatta arbete visar att behov av ett särskilt laboratorium föreligger, tillstyrker växtskyddsanstalten inrättandet av ett sådant, varvid det synes lämpligt att infoga detta i någon av de institutioner, som redan tidigare arbetar med smågnagarproblemet, t. ex. växtskyddsanstalten. Anstalten finner det i så fall även önskvärt att även forskningen rörande bl. a. råttor, möss och flugor förlägges till denna eller tillgodoses genom en uppdelning på olika laboratorier.

Skogs- och lantbruksakademien (12.3.1968)

Akademien har som eget yttrande överlämnat utlåtande, upprättat av akademiens i bl. a. växtskyddsanstaltens utlåtande omnämnda *kommitté för utredning av smågnagarskador inom jordbruk och skogsbruk*. Kommittén delar motionärens uppfattning att forskningen på de ur ekonomisk synpunkt betydelsefulla sorkarterna i vårt land är otillräcklig. Innehållet i kommitténs utlåtande överensstämmer i allt väsentligt med vad växtskyddsanstalten anfört i sitt i det föregående redovisade yttrande.

Svenska kommunförbundet och Svenska stadsförbundet (25.3.1968)

De båda förbunden anser sig inte böra tillstyrka några särskilda åtgärder i anledning av motionen. Det däri påvisade forskningsbehovet är emellertid av stor vikt varför organisationerna understryker angelägenheten av att det beredes vederbörligt utrymme inom naturvårdsforskningen. Förbunden anför i anslutning härtill följande.

Den av motionären påkallade forskningen angående vissa skadedjurs roll för överförande av smittsamma sjukdomar på människan och möjligheterna att begränsa företeelser av detta slag har uppmärksamrats av naturresursutredningen i dess betänkande angående miljövårdsforskning. I den del av betänkandet som redovisar forskningsområdets omfattning lämnas en utförlig redogörelse för de av motionärerna berörda problemen. Samtidigt preciseras behovet av forskning på detta område till bl. a. näringskedjeforskning, viltpatologisk forskning och parasitologisk forskning vilka forskningsgrenar även berör de av motionärerna angivna problem som har anknytning till vissa smådjur. Såvitt vi kan bedöma har naturresursutredningen i sitt eget ställningstagande till omfattningen av ett forskningsprogram även räknat med utrymme för forskning av angivet slag.

Den nyligen framlagda propositionen om bl. a. naturvårdsforskningens organisation synes i stort sett ansluta sig till naturresursutredningens förslag rörande forskningsområdets omfattning även om departementschefen med hänsyn till den snabba utvecklingen på naturvårdsområdet inte vill

låsa forskningsområdet inom definitiva gränser. Den av motionären behandlade frågan torde därför av allt att döma bli föremål för forskningsinsatser inom en mer utbyggd naturvårdsforskning. Huruvida ett särskilt skadedjurslaboratorium bör inrättas är enligt vår mening en rent organisatorisk fråga till vilken ställning inte bör tas i detta sammanhang.